

GUIDO KESSELS

Gedoopt zijn en dan? Overwegingen aan de hand van enkele apostolische vaders

Inleiding

Is het niet beter te wachten met het doopsel tot het kind oud en mondig genoeg is? Deze vraag wordt meer dan eens gesteld, zeker in een tijd waarin wij getuige zijn van een zeer snelle maatschappelijke verandering.

In de katholieke traditie is het antwoord op bovenstaande vraag 'nee', terwijl tegelijkertijd de verleiding in de hedendaagse pastorale praktijk opkomt om weer te beginnen met de volwassendoop. We weten vanuit de katholieke traditie dat een kind gedoopt wordt op grond van het geloof van de ouders, want een baby kan simpelweg nog niet geloven. We weten ook dat de ouders deel uitmaken van de plaatselijke geloofsgemeenschap, die weer onderdeel is van de wereldkerk, en daarmee staat dus de gehele katholieke Kerk garant voor het geloof van de dopeling. "De voorwaarde van het geloof voor het doopsel legt zij [de Kerk] daarom niet bij het onmondige kind, maar veeleer bij de huidige geloofsgemeenschap. De Kerk, die het geloof geeft en die doopt, is de eerste geloofsborg. Dit is de achtergrond waartegen de kinderen gedoopt worden"¹.

Maar tegelijkertijd moeten ook aan de gedoopte kinderen de mogelijkheden geboden worden voor het groeien in geloof. Dit is met name een taak voor de ouders. "Het geloof van de ouders is in deze van zeer groot belang. Zij zijn het die het kind tot volwassenheid moeten leiden en begeleiden. Zij zijn het ook die aan het kind de mogelijkheid moeten bieden om door hun eigen christelijke levenswandel en hun leiding het geschonken en ontvangen geloof van het kind tot volle ontplooiing te laten komen"².

Als we bijvoorbeeld naar bisdom Roermond kijken, dan zien we dat de laatste decennia vele gedoopte kinderen weinig tot geen katholieke vorming hebben ontvangen. De manier waarop tegenwoordig mensen

¹ Mag. Dr. J. Hermans, *Het doopsel van kinderen. Theologisch en liturgisch handboek bij de orde van dienst*, Colomba/Tabor 1994, p. 90.

² *Idem*, p. 91.

worden voorbereid op het ontvangen van de initiatiesacramenten is nog grotendeels onveranderd gebleven ten opzichte van de periode toen er nog sprake was van levendige geloofsgemeenschappen. Men rekent zich niet zelden rijk met een aantal gelovigen die traditioneel op zondag naar de kerk gaan, zonder te weten of deze gelovigen ook echt honger hebben naar een persoonlijke relatie met Christus. Stellen we ons eerlijk de vraag: kan een gezin en plaatselijke geloofsgemeenschap, die borg zouden moeten staan voor de geloofsgroei van een kind, deze verantwoordelijkheid worden toevertrouwd wanneer deze eigenlijk zélf het geloof moeten herontdekken?

Gelukkig komen steeds meer leken-gelovigen, priesters en bisschoppen tot de conclusie dat de manier waarop wij parochianen voorbereiden op het ontvangen van de initiatiesacramenten echt moet veranderen. Mgr. Gerard de Korte: “Het zal moeten gaan om gelovigen die het geloof hebben verinnerlijkt en in het alledaagse bestaan vormgeven”³. In zijn beleidsbrief van oktober 2020 schreef Mgr. Harrie Smeets: “De komende tientallen jaren is het onze taak als priesters, diakens en actieve leken om het evangelie opnieuw te verkondigen, om mensen kennis te laten maken – of hernieuwd kennis te laten maken – met wat ons zo dierbaar is: het geloof in Christus en zijn sacramenten”⁴.

We moeten proberen de honger naar Jezus bij de mensen wakker te schudden, om hen vervolgens degelijk te vormen en tot leerlingen te maken. Als we naar het Mattheüs-evangelie kijken staat onze missie als Kerk kernachtig beschreven: “Gaaf dus en maakt alle volkeren tot mijn leerlingen en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest en leert hun te onderhouden alles wat Ik u bevolen heb” (Mt. 28,19-20). Pastoor James Mallon legt dit als volgt uit: “Jezus gaf de Kerk vier taken: 1) gaat, 2) maakt, 3) doopt, en 4) leert. Hiervan is “maken” het belangrijkste. We weten als Kerk hoe we moeten gaan van plaats naar plaats, hoe we moeten dopen en onderrichten, maar onze enige pastorale zwakte, de opgave waar we het meeste mee worstelen, is dat wat de absolute kern vormt van Christus’ opdracht aan de kerk: leerlingen maken”⁵.

Als je eenmaal gedoopt bent, hoe dien je dan te leven, hoe kun je een leerling en volgeling van Christus worden zodat je ook anderen tot leer-

3 James Mallon, *Als God renoveert. De Parochie van onderhoud naar bloei*, Adveniat, Baarn, 2019, p. 6.

4 H. Smeets, *Beleidsbrief 2020. Naar missionaire geloofsgemeenschappen*, 2020.

5 Vgl. James Mallon, *Als God renoveert*, hoofdstuk 1.

ling kunt maken? Misschien kunnen enkele apostolische vaders ons bij een antwoord helpen.

1. Heilige Justinus, martelaar

Korte levensschets

De heilige Justinus was een Griekse apologet, geboren in het oude Si-chem (Flavia Neapolis) in Samaria, tegen het begin van de tweede eeuw. Afkomstig uit een heidens gezin en opgeleid volgens de cultuur van die tijd, bezocht hij in zijn jeugd verschillende filosofische scholen. Zelf vertelt hij over zijn intellectuele reis op zoek naar de waarheid. “Hij luisterde naar een Stoïcijn, daarna naar iemand uit de Peripatetische School, maar beiden konden hem niet geven wat hij zocht. Hij ging naar een Pythagoreër en zocht contact met de Platonisten. Hij koesterde de hoop om in deze scholen tot de kennis van God te komen”⁶.

Justinus bevindt zich dus in deze situatie en besluit zich terug te trekken in de eenzaamheid, naar een klein dorpje aan de kust, waar een onverwachte ontmoeting plaatsvindt. Hij bereikt eindelijk de plaats waar hij van plan is volledig op zichzelf te zijn. Tot er een oude man aankomt, mild en eerbiedwaardig. Hij wendt zich af, eerst geïrriteerd, omdat hij niet alleen gelaten wordt, maar dan beginnen ze het gesprek over waar hij naar op zoek was. De oude man luistert naar zijn belijdenis van het platonische geloof, maar bekritiseert krachtig zijn ideeën. Hij antwoordt: ‘Lang geleden, nog vóór de filosofen, bestonden er gezegende mensen, rechtvaardig en God welgevallig. Ze spraken gedreven door de goddelijke Geest en voorspelden toekomstige dingen die nu zijn uitgekomen. Ze noemen hen profeten en hun geschriften zijn bij ons terechtgekomen en wie er met vertrouwen in leest heeft er veel profijt van. Bidt maar dat deze geschriften de deuren van het licht voor jou zullen openen. Dit zijn dingen die niet iedereen kan zien en begrijpen maar alleen degenen aan wie God het wil schenken’⁷.

Zijn bekering vond waarschijnlijk rond het jaar 130 plaats en daarna stelde Justinus zijn culturele en filosofische voorbereiding volledig in dienst van de christelijke religie. Vanaf dat moment zal het christendom voor Justinus de ware filosofie zijn of anders gezegd de filosofische

6 Vgl. S. Giustino, *Dialogo con Trifone*, 2, 3-6, Introduzione, traduzione e note di Giuseppe Visonà, Milano 1988, p. 89-91 (Nederlandse vertaling: GK).

7 *Idem*, 7, 1-3, p. 103v.

waarheid die volledig werd geopenbaard en gemanifesteerd in Christus. Hij definieert filosofie als “de wetenschap van het zijn en de kennis van de waarheid”⁸, en het christendom als “de enige zekere en winstgevende filosofie”⁹. Justinus stichtte een school te Rome waar hij de leerlingen onderrichtte in het christelijk geloof. In dat geloof had hij immers de waarheid gevonden, de ware filosofie. Hij werd hierom beschuldigd en stierf de marteldood rond 165 n.C. te Rome.

Over het doopsel

Justinus vertelt ons niets over zijn eigen innerlijke leven, aangezien zijn geschriften gericht zijn op een niet-christelijk publiek. Hij biedt ons echter waardevolle informatie over de manier waarop christenen hun geestelijke leven leidden.

Vernieuwd door Christus wijden christenen in de doop zichzelf toe aan God, zegt Justinus. Maar voordat ze gedoopt worden, is het noodzakelijk om te geloven in wat er is onderwezen en te beloven te leven volgens het christelijk geloof. “Degenen die ervan overtuigd zijn en geloven dat de dingen die wij onderwezen en gezegd hebben waar zijn, en die beloven op deze manier te kunnen leven, wordt geleerd om te bidden en om God te vragen hun zonden te vergeven, door te vasten”¹⁰. De door Justinus gebruikte terminologie vinden we later bij Clemens van Alexandrië: “We zijn gewassen van al onze zonden en plotseling zijn we niet langer slecht; dit is de genade van verlichting: we zijn niet langer wie we waren vóór de doop”¹¹.

In hoofdstuk 61 van de Eerste Apologie van Justinus lezen we hoe de vroege Kerk te werk zou gaan om iemand voor te bereiden op het doopsel. We lezen dat de kandidaat voor het doopsel overtuigd moet worden en (moet) geloven dat dat wat (christenen) leren en zeggen waar is. De kandidaat moet zich ertoe verbinden om dienovereenkomstig te kunnen leven. Met andere woorden: de kandidaat moet het Evangelie van Jezus Christus en de boodschap van Zijn verlossing geloven. Hij moet een verlangen hebben om Zijn geboden te onderhouden en ernaar te leven.

Hierna lezen we dat de kandidaat voor het doopsel moet “worden geïnstrueerd om te bidden en God te smeken met vasten, voor de vergeving

⁸ *Idem*, 3, 4, p. 93.

⁹ *Idem*, 8, 1, p. 105.

¹⁰ Vgl. *I Apologia*, 14, 2-3, in *Gli Apologeti greci*, traduzione, introduzioni e note a cura di Clara Burini, Roma 1986, p. 94.

¹¹ Clemens van Alexandrië, *Pedagogus*, 1, 6, 30.

van hun zonden”. Hierin zien we allereerst een prachtig getuigenis van de vroege christenen van hun liefde tot God. Ze geloofden in de kracht van gebed en vasten; ze baden en vasten samen met de persoon die gedoopt moest worden, zodat de Heer door het verenigde gebed van de Kerk genade met hen zou hebben voor de zonden die ze gedurende hun hele leven, voorafgaand aan hun doop, hadden begaan.

Vervolgens lezen we dat ze overgaan tot het dopen van de persoon in de naam van de Heilige Drie-eenheid: “Want in de naam van God, de Vader en Heer van het universum, en van onze Verlosser Jezus Christus, en van de Heilige Geest, ontvangen zij dan de wassing met water”. Dit is in overeenstemming met wat onze Heer Jezus Zelf leerde: “Gaaf dus en maakt alle volkeren tot mijn leerlingen en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest” (Mt. 28,19).

De heilige Justinus gebruikt de term ‘regenereren’, wat verwant is aan wedergeboorte, of een nieuwe persoon, een nieuwe schepping in Christus worden. Dit wordt gedetailleerd uitgelegd door Jezus zelf in Joh. 3,1-18.

Hij legt vervolgens uit dat we door het doopsel “kinderen van keuze en kennis mogen worden, en in het water de verlossing van vroeger begane zonden kunnen verkrijgen”. Hiermee bedoelt hij dat we niet langer onwetend zijn, maar er nu voor kunnen kiezen God te volgen en onderwezen te worden in Zijn wegen, wat ons kennis geeft van God en van wat goed en waar is. Hij geeft ook aan dat een volwassene door het doopsel vergeving ontvangt van vroegere zonden.

Justinus rondt zijn beschrijving over het doopsel af door te zeggen: “En dit wassen wordt verlichting genoemd, omdat zij die deze dingen leren, verlicht worden in hun begrip”. Hij leert ons dat door de doop onze geestelijke ogen worden geopend of verlicht. Vóór de doop bevonden wij ons in een staat van geestelijke blindheid, in een staat van onwetendheid over wat goed is en God welgevallig. Door de doop worden we gereinigd van alle zonde, gereinigd van alle obstakels die ons voorheen blind maakten voor de schoonheid van wie God is. Zo worden we door het doopsel geregenereerd of wedergeboren, onze zonden worden vergeven, we worden verlicht, we worden bestraald door het licht van Christus, die alle duisternis verdrijft en ons vervult met zijn glorieuze licht en ons kleedt met zijn tedere barmhartigheid. Iedere christen moet onder de mensen een *alter Christus, ipse Christus* (een andere Christus, Christus zelf) zijn. Deze leer over de ‘verlichting’ van de heilige Justinus werd veel later aangehaald

door de heilige paus Paulus VI in zijn encycliek *Ecclesiam Suam*¹².

Gedoopt zijn en dan? Samenvattend kunnen we met de heilige Justinus antwoorden: De kandidaat voor het Doopsel moet er volledig van overtuigd zijn dat wat christenen leren en zeggen waar is. De kandidaat moet bereid zijn als zodanig te willen leven. Met andere woorden, de kandidaat moet werkelijk geloven in het evangelie van Christus en de boodschap van Zijn redding. De kandidaat moet ook een verlangen hebben om te gehoorzamen en te leven volgens de tien geboden. De kandidaat moet geleerd worden om te bidden, om te vasten en om te biechten. Dan pas kun je echt, volgens de heilige Justinus, spreken over ‘regeneratie’, over wedergeboorte, over het worden van een nieuwe persoon in Christus.

2. De brief aan Diognetes

In de tweede eeuw n.C. is er een zogenoemde ‘brief aan Diognetus’ geschreven. De auteur, noch de datum, noch de plaats waar dit werk is geschreven, is bekend. Onbekend is ook wie Diognetus was. De brief neemt een bijzondere plaats in binnen de apologetische geschriften omdat hij niet gericht is aan mede-gelovigen, maar aan een heidens volk. Er wordt verondersteld dat de brief gericht is aan de leraar van keizer Marcus Aurelius, maar hiervoor bestaat geen bewijs.

Wat de structuur en de inhoud van het werk betreft, is het verdeeld in twaalf hoofdstukken die in vier secties kunnen worden gegroepeerd. Naast het strikt apologetische deel is het werk ook een meesterwerk omdat het de reden voor de goddelijke oorsprong van het christendom weer geeft. De auteur van het werk spreekt over het christelijk bestaan als een nieuw leven zonder stil te staan bij dialectische redeneringen; het heeft de smaak van het getuigenis van het geleefde leven: het spreekt vanuit het hart en laat een indrukwekkend bovennatuurlijk optimisme overstromen. Kortom, het is het werk van een gelovige die uitdrukking geeft aan zijn diepste religieuze gevoelens. “De schrijver wil drie vragen beantwoorden: wie is de God van de christenen, waardoor ze de wereld verachten en geen

12 “Dat men Christen is en het doopsel ontvangen heeft, mag dus niet beschouwd worden als een onbelangrijke en te verwaarlozen zaak. Dit feit moet zich diep en vruchtbaar in het bewustzijn van iedere gedoopte prenten. Hij moet evenals de Christenen in de oudheid het doopsel zien als een ‘verlichting’: het laat op hem het levenwekkende licht van de goddelijke waarheid vallen, het opent voor hem de hemel, verlicht zijn aardse bestaan en stelt hem in staat als zoon van het licht zijn weg te gaan naar het zien van God, de bron van het eeuwig geluk” (*Ecclesiam Suam*, 39).

vrees kennen voor de dood? Waardoor wordt hun onderlinge liefde gekenmerkt? Waarom is deze leer pas nu op aarde verschenen en niet eerder?”¹³.

Het beste deel van het werk is de beschrijving van de rol en het gedrag van christenen in de wereld (V-VI). Het christelijke leven wil niet zeggen dat men strikt gescheiden van de wereld leeft. Christenen zijn juist in elk opzicht gelijk aan andere mensen, ze onderscheiden zich niet van de rest van de bevolking. Toch zijn ze vanwege het christen-zijn al hemelse burgers op aarde en daarom nemen ze een aantal houdingen aan die verschillen ten opzichte van de heidenen.

In hoofdstuk vijf van de brief aan Diognetus lezen we dat christenen niet verschillend zijn ten opzichte van de overige mensen als het gaat om gebruiken, woonplaats of taal. De auteur van de brief aan Diognetus gebruikt de mooie taal van de Handelingen der Apostelen wanneer hij zegt dat christenen alles gemeenschappelijk bezitten¹⁴ met de overige mensen en “elk vreemd land is hun vaderland en elk vaderland een vreemd land”. Daarnaast benadrukt de auteur dat christenen wel in het vlees leven maar ze leven niet náár het vlees. Dit wordt duidelijk door de heilige Paulus benadrukt in zijn brief aan de Romeinen: “Zij die leven volgens het vlees, zinnen op wat het vlees wil. Die geleid worden door de Geest, zinnen op de dingen van de Geest. Het streven van het vlees loopt uit op de dood, het streven van de Geest op leven en vrede. Want het verlangen van het vlees staat vijandig tegenover God. Het onderwerpt zich niet aan Gods wet, het kan dit niet eens; en zij die volgens het vlees leven, kunnen God niet behagen. Maar uw bestaan wordt niet beheerst door het vlees, doch door de Geest, omdat de Geest van God in u woont”¹⁵.

Hierna lezen we dat de auteur de navolging van Christus in één lijn zet met vervolging in de wereld. Christenen worden in de wereld vervolgd, miskend, veroordeeld, onteerd en belasterd, net zoals Christus. Maar met de heilige Paulus geeft de auteur ons een boodschap mee: “worden wij beschimpt, wij zegenen; worden wij vervolgd, wij dulden het; smaad beantwoorden wij met minzaamheid”¹⁶. Deze spanning tussen christenen

13 G.J.M. Bartelink, *Klassieke Letterkunde. Overzicht van de Griekse en Latijnse letterkunde*, Het Spectrum, Utrecht 2000, p. 154-155

14 “De menigte die het geloof had aangenomen, was een van hart en een van ziel en er was niemand die iets van zijn bezittingen zijn eigendom noemde; integendeel zij bezaten alles gemeenschappelijk” (Hnd. 4,32).

15 Rom. 8,5-9.

16 1Kor. 4,12v.

en de wereld komt voort uit ons doopsel: “Bij ons doopsel in Christus Jezus zijn wij ondergedompeld tot deelneming aan Zijn dood. Wij dus met Hem begraven door het doopsel tot deelneming aan Zijn dood; daardoor zullen ook wij, zoals Christus door de macht van Zijn Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven leiden” (Rom. 6,3-4).

In het volgende hoofdstuk (VI) van de brief aan Diognetus wil de auteur meer ingaan op de missie van christenen in de wereld. Hij gebruikt een ingenieuze analogie:

“Om het maar eenvoudig te zeggen: wat de ziel is in het lichaam, dat zijn de christenen in de wereld. De ziel is verspreid over alle delen van het lichaam en de christenen over de steden van de wereld. Die ziel woont wel in het lichaam, maar is niet uit het lichaam; en de christenen wonen in de wereld, maar zijn niet *ván* de wereld. De onzichtbare ziel wordt in een zichtbaar lichaam bewaard en de christenen worden wel gekend in de wereld, maar hun godsdienst blijft onzichtbaar. Het vlees haat de ziel en bestrijdt haar ofschoon het van haar geen enkel onrecht ondergaat, omdat het verhinderd wordt van het genot te profiteren; de wereld haat ook de christenen, al ondervindt zij van hen geen onrecht, omdat zij zich tegen de genietingen verzetten. De ziel bemint het lichaam, dat haar haat, en zijn delen, en de christenen beminnen hen, die hen haten. De ziel is wel in het lichaam opgesloten, maar toch houdt zij het in stand, en de christenen worden wel in de wereld teruggehouden als in een kerker, maar zij houden toch de wereld in stand. De onsterfelijke ziel woont in een sterfelijk omhulsel en de christenen wonen als vreemden in het vergankelijke, maar om de onvergankelijkheid te verwerven in de hemel. De ziel, schoon slecht gediend van spijzen en dranken, wordt juist beter en de christenen, hoewel gefolterd, groeien veeleer met den dag aan. In zulk een staat heeft God hen geplaatst, waaruit zij niet mógen ontvluchten”¹⁷.

Het begin van de zojuist geciteerde tekst werd door het Tweede Vaticaans Concilie gebruikt om te spreken over de specifieke missie van leken. “Iedere leek moet voor het forum van de wereld een getuige zijn van de verrijzenis van en het leven van de Heer Jezus en een teken van de levende God. Allen tezamen en ieder afzonderlijk, volgens zijn eigen mogelijkheden moeten de wereld verrijken met geestelijke vruchten en zij moeten in de wereld de

17 Hoofdstuk VI, nr. 1-10.

geest verbreiden van die armen en zachtmoedigen en vredebrengers, die de Heer in het Evangelie zalig heeft geprezen” (Lumen gentium, nr. 38).

In dit hoofdstuk zes van de brief aan Diognetus lezen we dat de christenen de ziel zijn in deze wereld, zij houden de wereld in stand. Ze wonen wel in de wereld, maar zijn niet van de wereld. Wij zijn als ambassadeurs voor het Koninkrijk van Christus, die een wereld bezoeken die niet ons thuis is. We mogen mensen laten zien hoe geweldig onze echte wereld is en hen uitnodigen om met ons mee terug te komen. Wij zijn lichtbakens van hoop voor degenen die rondstropelen in geestelijke duisternis. Christenen zijn de ziel in deze wereld; leef je leven dus op zo'n manier dat degenen die niet geloven, kunnen zien dat er iets is dat jij wél hebt dat goed en wonderbaarlijk is, iets dat ze ook voor zichzelf willen hebben.

Verder schrijft de auteur: “Het vlees haat de ziel en bestrijdt haar, ofschoon het van haar geen enkel onrecht ondergaat, omdat het verhinderd wordt van het genot te profiteren”. Hiermee ons een boodschap gevend dat een christen moet beseffen dat de waarden van de wereld niet de waarden van Jezus zijn. De geneugten van de wereld zijn niet de geneugten van een christen, hoe verleidelijk ze ook mogen zijn. Persoonlijk plezier is niet langer ons doel in het leven, maar eerder de aanbidding van God. “Stemt uw gedrag niet af op deze wereld. Wordt andere mensen, met een nieuwe visie. Dan zijt ge in staat om uit te maken wat God van u wil, en wat goed is, wat zeer goed is en volmaakt”¹⁸.

Gedoopt zijn en dan? Wat de ziel voor het lichaam is, is de christen voor de wereld. Op dezelfde manier haat de wereld de christenen, niet omdat ze iets verkeerd hebben gedaan, maar omdat ze tegen de geneugten ervan zijn. Zoals de ziel profiteert van het gebrek aan eten en drinken, zo floreren christenen onder vervolging. Dat is de verheven en door God aangewezen roeping van de christen, waarvan geen enkele gedoopte zich mag verontschuldigen.

Lic. G. Kessels (*1980) werd in 2008 tot priester gewijd. Hij studeerde aan de pauselijke universiteit van het Heilig Kruis in Rome en heeft in 2016 het licentiaat behaald in de spirituele theologie.

¹⁸ Rom. 12, 2